

це означає, що українська хорова культура гідно повертає свої славні імена, і немає сумніву в тому, що вона здатна репрезентувати диригентсько-хорове мистецтво не тільки в Європі, але й у цілому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрос Н. Корифеї української хорової культури ХХ століття / Н. В. Андрос. – К. : Музична Україна, 1994. – 296 с.
2. Баран Р. Чайковський Микола Андрійович / Р. Баран, Г. Возняк, Б. Мельничук, Б. Пиндус, Л. Щербак // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2008. – Т. 3. П–Я. – С. 582.
3. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посібник / Ольга Бенч-Шокало. – К. : Дедакція журналу «Український Світ», 2002. – 440 с., іл.
4. Калушка Н. Олександр Кошиць. Мистецька діяльність у контексті музики ХХ століття / Н. Калушка, Л. Пархоменко. – К. : Фенікс, 2012. – 416 с., іл.
5. Кікіс І. Джерела церковної музичної творчості Олександра Кошиця / Іван Кікіс // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : музичне мистецтво. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1998. – № 1(9). – С. 7–10.
6. Кошиць Олександр. Спогади / [передмова М. Головащенко ; післямова М. Слабошпицького]. – К. : Видваництво «Рада», 1995. – 387 с.
7. Мінківський О. Олександр Кошиць / Олександр Мінківський // Радянська культура. – 1965. – 28 січня – 10 лютого.
8. Рильський М. Кошиць О. / М. Рильський // Українська Радянська Енциклопедія / [голов. ред. колегія : Антонов О. К., Бабій Б. М., Бабичев Ф. С. та ін.]. – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1980. – С. 364–365.
9. Чайковський М. Як українська пісня вперше крокувала по Європі (спогади про Олександра Кошиця) // Державний архів Тернопільської області. – Фонд Р. 3444, оп. 1, спр. 4, арк. 92–101.

УДК 78(477.75) «18/19»

А. А. ЧЕРГЄЄВ

МУЗИЧНА КУЛЬТУРА КРИМУ ХХ СТОЛІТТЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті досліджено окремі рівні системи музичної культури Криму ХХ століття як історико-культурний процес, що інтенсивно розвивається на території півострова. Описано музичну творчість, виконавство, поширення музичної культури, виявлено їхні загальні риси та конкретні прояви.

Ключові слова: музична культура Криму, композитор, музична творчість, регіональне виконавське мистецтво.

А. А. ЧЕРГЄЄВ

МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА КРЫМА ХХ ВЕКА: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье изучены некоторые уровни системы музыкальной культуры Крыма ХХ века как историко-культурный процесс, который интенсивно развивается на полуострове. Описа-

ны музыкальное творчество, исполнительство, распространение музыкальной культуры, выявлены их общие тенденции и конкретные проявления.

Ключевые слова: музыкальная культура Крыма, композитор, музыкальное творчество, региональное исполнительское искусство.

A. A. CHERHYEYEV

MUSICAL CULTURE OF CRIMEA ON THE XX CENTURY: REGIONAL ASPECT OF RESEARCH

Musical Culture of Crimea is a complex phenomenon, which has today a modern intensive development process. In some studies the history and culture of the XIX–XX century (K. Verner, S. Harizomenov, A. Klaus, T. Martyniuk) find a description of the general description of the musical culture of the region, which depends on the intensity of geo-cultural processes. However, the question remains little known producing region contextual relationships with the artistic traditions of other regions of Ukraine, which influenced on the choice of the theme of this study.

In the article some historical facts of musical culture of Crimea in the XX century are first promulgated, the analysis of regional musical in the context of social cultural development of Ukraine is carried out, that determines the novelty of this theme.

In a number of researches of musical culture of the XX century we find the description of general characterization of musical culture of this region, which depends on the intensity of geo-cultural processes. The fate of Crimea in the historical-cultural plan presents the unique example of cooperation and interpenetration on his territory of different civilizations, people, religions and ways of life, that in scientists' opinion was the result of formation the original syncretism culture. Historical events and geographical limits the territorial mode of peninsula influence on the process of cultural dynamics of the region.

Historical material of musical culture of Crimea development allows seeing all elements which answer a level «performers»: societies of performers, educational establishments from preparation of performers, instrumentalists, vocalists (professionals and amateurs), folk singers and instrumentalists. Performance life of the Crimean region mainly was created by arrived guest performers, that explains the narrow-mindedness of the names of the local performers. The quantitative index of concert measures is enormous; the performance was dispersed geographically, it was spontaneously distributed to all territories of the country.

The purpose of this article is research of some system levels of Crimean musical culture in the XX centuries as the historical-cultural process and their consideration in social-cultural development of Ukraine. The tasks of the article are an analysis of musical creation, performance, expansion of musical culture in the region, exposure of their general traits and concrete demonstrations in the context of analogical social-cultural processes in other Ukrainian regions.

Professionalism of the concert-performing life of Crimea brightly shows up from the moment of the beginning of Simferopol separation of IRMT activity. In the first concert of society in November 1913, devoted to the memory of P. I. Tchaikovsky, a violoncellist Fedorov, viola player Selinskiy, violinists Sapelnikova and Bilibin, pianist Fedorova, singer Shramchenko took part. The concert tours of choral chapel were held with enormous success under the direction of composer Zavadskiy (45 people of choir performed the works by Tchaikovsky, Rimskiy-Korsakov, Rubinstein, Gounod, Grechaninov, Abt, Chesnokov and symphonic orchestra, under the direction of D. Akhsharumov within the network of the IX concert tour on the Russian provinces.

To the end of the XX century the question of perception and distribution of musical culture in the region, as well as in other regions of Ukraine, carries systematic and various pattern. The system of universal education changed, as compared to previous century, but the value of music as an educate mean was saved. A big significance in the musical culture of regions at the present time plays the church choral music and festival movement. On these features of modern musical culture in other regions I. L. Bermes and L. Ignatova make an accent.

Thus, considering some historical-cultural features of musical creation, performance, expansion of musical culture of Crimea in the XX century, it is possible to see something extraordinary in its functioning (poly-alternativeness in combination of Slavonic and Moslem cultural traditions), and also to trace some social-cultural features of this regional musical culture, similar with other regions of Ukraine (professionalism, intensity of regional expansion, community of musical cultural forms). The whole shebang gives grounds for the study of musical culture of Crimea as part of the Ukrainian musical-historical process.

Key words: *musical culture of Crimea, composer, musical work, regional carrying out art.*

Музична культура Криму – явище складне, неоднорідне – сьогодні відзначається сформованістю, інтенсивністю й різноманітністю розвитку культурно-мистецького процесу. У ряді досліджень історії та музичної культури XIX – XX століть (К. Вернер [1], А. Клаус [3], Т. Мартинюк [4], С. Харізоменов) знаходимо опис загальної характеристики музичної культури цього регіону, яка пов'язана з інтенсивністю гео- та соціокультурних процесів.

Метою статті є дослідження окремих рівнів системи музичної культури Криму XX століття як історико-культурного процесу, що пов'язаний з місцевими гетерогенними соціокультурними чинниками.

Доля Криму в історико-культурному плані представляє унікальний приклад взаємодії і взаємопроникнення на його території різних цивілізацій, народів, релігійних об'єднань і укладів життя, що, на думку вчених, призвело до утворення оригінальної синкретичної культури [1]. Історичні події та географічні межі територіального устрою Кримського півострова впливали й до сьогодні впливають на процес культурної динаміки регіону.

Т. Мартинюк, досліджуючи культурну динаміку Північного Приазов'я XIX – початку XX століття, пише, що система музичної культури знаходиться в стані становлення, часткового придбання рис професіоналізму, який впливає зі специфіки розвиненості кожного з структурних рівнів системи музичної культури, а також залежить від характеру взаємодії цих різних рівнів і ступеня їх самостійності [4]. Виконавство і поширення найбільш розвинених в системі музичної культури осередків визначають специфіку цього історичного періоду в розвитку музичної культури Криму як південного регіону.

У XX столітті культурномистецька ситуація в Криму кардинально змінюється. Аналогічно до ситуації, описаної Т. Мартинюк при дослідженні музичної культури Запорізької губернії в 1920–1922 роках, цей період в Криму позначився спробою створення музично-культурних осередків у регіоні. Становлення нової радянської культурної доктрини характеризувалося непропорційною розвиненістю рівнів системи музичної культури суспільства або відсутністю розвиненості деяких з них взагалі. Порівняно з музичною культурою XIX століття в Криму збільшилася кількість культурно-музичних осередків, які репрезентували в основному більшість їхніх видів та жанрів.

У 1920-х роках професійний «пласт» музичної культури Криму поповнюється новими відомими іменами – А. Рефатовим, Я. Шерфедіновим, І. Бахшіш, А. Каврі, Р. Амзаєвим, які зробили неоціненний вклад у розвиток музичної культури кримсько-татарського народу і стали вагомою складовою регіональної музичної культури півострова. Незважаючи на те, що фахову освіту багато композиторів Криму отримували за межами регіону, в основному в депортованих місцевостях, Спілка композиторів Криму була створена в 1940 році. Її першим головою став І. Бахшіш. Аналізуючи творчість кримських композиторів, їх суспільну і соціальну роль, можна відзначити значний їхній вплив на створення регіональної музичної культури, забезпечення безперервності художньої традиції і демонстрацію ситуації міжкультурного та міжетнічного діалогу. Це особливо відчутно у збереженні тяглості місцевого автохтонного (кримсько-татарського) фольклору та збагачення його новаторськими художньо-стильовими засобами – звукозображальністю, модально-гармонічною стилістикою, індивідуальністю письма. Належний виконавський рівень був закладений і подалі активно розвивався в «навчальних закладах з підготовки виконавців», які були створені на початку XX століття на базі Сімферопольських музичних класів (відкриті в 1910 році інспектором Імператорського російського музичного товариства (ІРМТ) С. Рахманіновим). Мета створення цих класів –

підготувати вчителів-музикантів (в цей час там перебувало 9 викладачів та 80 учнів). На уроках проводилася підготовка зі спеціальних дисциплін за бажанням учнів: фортепіано, скрипка, віолончель, духові інструменти, сольний спів. Всі учні також вивчали музично-теоретичні предмети: теорію музики, сольфеджіо, гармонію.

Учні та педагоги проводили активну концертну діяльність в регіоні. Через рік ці класи були перетворені в музичне училище. Діяльність нового спеціального навчального закладу сприяла організації музичної освіти і просвіти місцевого населення. Розпочалося формування педагогічних кадрів, накопичувався досвід роботи з пропаганди музичного мистецтва серед широких верств населення.

Після революції 1917 року Сімферопольське музичне училище було перейменоване в музичний технікум. Класи теорії музики та гармонії очолив талановитий педагог І. І. Чернов – учень М. Римського-Корсакова. Директором технікуму був призначений викладач по класу вокалу К. А. Ардатов (очолював навчальний заклад з 1925 по 1938 роки). Викладачами відділу фортепіано працювали Л. Г. Боядглієва, Е. А. Зусер. Піаністами-концертмейстерами – В. Кечнева, Б. Клейман. У Сімферопольському музичному технікумі силами викладачів та студентів був створений симфонічний оркестр, випускники-вокалісти працювали солістами в Кримському оперному театрі. Крім професійної мистецької діяльності, випускники місцевого музичного технікуму успішно працювали на педагогічній роботі, готуючи майбутніх музикантів-виконавців. Випускники Сімферопольського музичного технікуму працювали в багатьох симфонічних оркестрах філармоній і оперних театрах країни.

У 1934 році на базі Кримського музичного технікуму функціонували фортепіанне, струнне, вокальне та духове відділення. У цей час було відкрито клас баяна.

Дослідник кримської музичної культури І. Заатов стверджував, що свою лепту з підготовки кадрів для музичних колективів республіки вносили Сімферопольське, Севастопольське і Феодосійське музичні училища. «Але по кримськотатарській музичній культурі був нанесений важкий удар в роки сталінських репресій 1930-х років, в період і після депортації кримськотатарського народу в 1944 р., після якого вона не може повністю відновитися до цих пір» [2].

І. Заатов також зауважує, що в 1930-х роках починають працювати на Кримському радіо і в філармонійних колективах професійні співаки: Едіє Топчі, Мемет Абселямов, Сабріє Ереджепова, Мунір Алієва, Зейнеб Леманова, Осман Асанов та інші [2]. Пропаганда ними місцевої (кримськотатарської і не тільки) музичної культури показала багатьом слухачам Радянського Союзу високий рівень професійної підготовки в місцевих музичних технікумах.

Державна філармонія у м. Сімферополі бере свій початок з середини 1930-х років. Статус Кримської державної філармонії вона отримала в 1973 році. У 1987 році її очолив заслужений працівник культури УРСР, лауреат Державної премії АР Крим Е. З. Юдицький. З цього часу на сцені державної концертної установи виступало багато відомих виконавців. Лише протягом року колективи Кримської державної філармонії провели біля 2000 концертів. Останнім часом імідж філармонії визначається регіональною специфікою та міжнародним визнанням, зокрема діяльністю симфонічного оркестру під керівництвом народного артиста України

А. Ф. Гуляницького, а з 2006 року – І. А. Каждана (колектив створений у 1937 році), камерного хору «Гаврійський благовіст» (художній керівник та диригент – заслужений діяч мистецтв АР Крим, лауреат Державної премії Криму В. М. Ніколенко), Державного кримськотатарського ансамблю пісні і танцю «Хайтарма» під керівництвом народної артистки Таджикистану Р. У. Тарсінової-Баккал (колектив створений в умовах депортації в 1956 році), ансамблю народних інструментів «Калинка» (художній керівник – заслужений артист України К. Боровський), зразкової дитячої хорової студії «Гаврійський благовіст» під керівництвом заслуженого працівника культури АР Крим О. І. Шаповалової. Ці колективи стали відомими не тільки в АР Крим, а й у всій Україні. Крім того, в АР Крим працює ряд класів і ансамблів народного мистецтва солісти-вокалісти: заслужені артисти України В. Колеснікова, Н. Козлова, М. Семенова, І. Гревцова, М. Віхрова; дует у складі заслуженої артистки України, лауреата Всеукраїнського конкурсу ім. М. В. Лисенка Н. С. Козлової (сопрано) та заслуженої артистки АР Крим, дипломанта Всеукраїнського конку-

реу камерних виконавців, піаністки С. Є. Зав'ялової, виконавиці української народної пісні, лауреата Державної премії Криму Н. С. Безкоровайної (сопрано).

Кримська державна філармонія є ініціатором втілення багатьох проектів: проведення абонементних концертів для масового слухача, дитячих музичних програм «Синій птах», проведення однойменного фестивалю та інших мистецьких заходів. Діяльність Кримської державної філармонії – «це багаторічні традиції музичного мистецтва Криму, його історія, створена видатними майстрами-композиторами, артистами-виконавцями. Це покоління кримчан, вихованих в любові до свого рідного міста, до священної і благодатної землі Тавриди». З кінця ХХ століття питання сприйняття і поширення музичної культури в регіоні носять планомірний і різноманітний характер. Порівняно з попереднім століттям змінилася система загальної мистецької освіти, але значення музики як виховного засобу збереглося. Таким чином, розглянувши окремі історико-культурні особливості музичної творчості, виконавства, поширення музичної культури Криму ХХ століття, можна побачити особливе в її функціонуванні (поліваріантність у поєднанні слов'янської та мусульманської культурних традицій), а також простежити соціокультурні особливості регіональної музичної культури. Все це дає підстави для виявлення музичної культури Криму як складової частини українського музично-історичного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернер К. Крестьянское хозяйство в Мелитопольском уезде / К. Вернер, С. Харизоментов. – М., 1887. – 128 с.
2. Заатов И. А. Как развивалась крымскотатарская музыкальная культура в республике Крым / И. А. Заатов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://turkolog.narod.ru>
3. Клаус А. Наши колонии. Опыт и материалы по истории и статистике колонизации в России / А. Клаус. – Вып. 1. – С.Пб., 1869. – 376+103 стр. прил.
4. Мартинюк Тетяна. Музичний професіоналізм Північного Приазов'я ХІХ–ХХ століть (П'ять поглядів на геосоціокультурну динаміку запорізького краю) / Тетяна Мартинюк. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської ради», 2003. – 608 с.

УДК 821.133.1: 929

І. С. ШАТКОВСЬКА

ФРАНЦУЗЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ГАЛУЗЬ ПОГЛИБЛЕНОГО ПІЗНАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО

У статті досліджено інтереси та уподобання П. І. Чайковського у галузі французької літератури. Розглянуто місце і роль творчості французьких літераторів у формуванні естетичних поглядів та смаків російського композитора. Охарактеризовано вплив французької літератури на творчі та читацькі пошуки П. Чайковського.

Ключові слова: французька література, П. І. Чайковський, літературні уподобання, естетичні смаки.

И. С. ШАТКОВСКАЯ

ФРАНЦУЗСКАЯ ЛИТЕРАТУРА КАК СФЕРА УГЛУБЛЁННОГО ПОЗНАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ П.И.ЧАЙКОВСКОГО

В статье исследованы интересы и симпатии П. И. Чайковского в сфере французской литературы. Рассмотрены место и роль творчества французских литераторов в формировании